

Rapporten om den statliga industripolitikens misslyckande är utgiven av Skattebetalarna och kan beställas eller laddas hem via föreningens webbplats: skattebetalarna.se

OFFENTLIG KAPITAL

Biogasanläggningen i Eskilstuna är en av många biogasanläggningar som fått stöd. Runt om i landet fortsätter miljardsatsningarna på biogas med hjälp av skattepengar.

I skärningen mellan politik och näringsliv slösas minst 40 miljarder bort årligen på offentligt stöd till företag och entreprenörer. Det innovationsbyråkratiska komplexet är ett svårstoppat virus som förgiftar drivkrafterna för näringslivet.

Text: **Mats Lundström**

Minst 20 myndigheter slösar minst 40 miljarder kronor på företagsstöd utan positiva effekter

FÖRSTÖRING

Foto: Jan Jörnmark

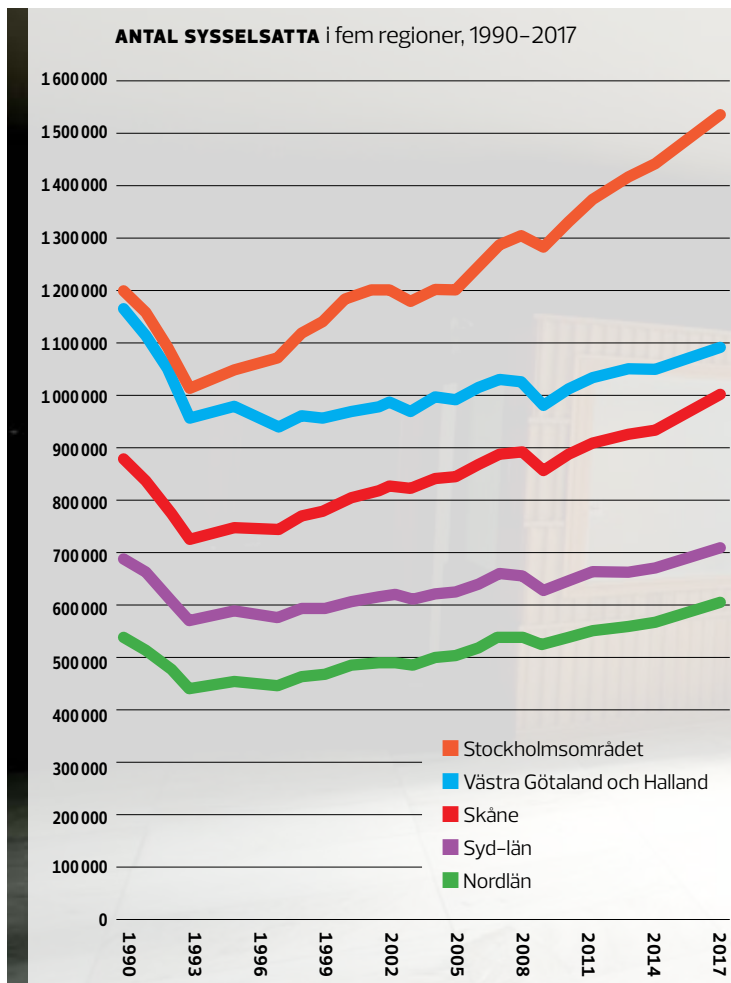
Försiktigt räknat spenderar staten 40 miljarder på företagsstöd, trots att forskningen visar att det inte har några effekter på varken omsättning, vinst eller antal anställda.

”” Det handlar om en pseudoekonomi där incitamentsstrukturerna är så förvrängda ...

Det är dags att begrava den svenska industripolitiken, menar docenterna Jan Jörnmark och Christian Sandström, i en ny rapport från Skattebetalarna med namnet *Den industripolitiska återvändsgränden – en historia om statligt riskkapital*.

Studien går igenom de offentliga företagsstödens historia i Sverige, en företeelse som har skett med

25 år efter 1990-talskrisen har många regioner med nöd och näppe nått upp till samma sysselsättningsnivåer som före krisen. I Stockholm har det skapats hundratusentals nya jobb.

→ politikernas goda minne och i det fördolda – utan insyn, transparens eller ifrågasättande.

På 1960-talet började urbaniseringen på allvar tömma glesbygden på invånare som hellre ville bo där jobben fanns eller i dynamiska stadsmiljöer. Detta ledde till en politik för att stötta glesbygden genom exempelvis utlokalisering av statlig verksamhet och allmänna branschstöd. Men det var först i samband med den stora industrikrisen i början av 1990-talet som det verkliga genombrottet för statligt riskkapital inträffade. Nedgången i sysselsättningen var brant, och allra hårdast drabbades den traditionella industrin som förlorade 300 000 arbetstillfällen. Efter krisen har tillväxten av arbetstillfällen skett nästan uteslutande i storstadsområdena vilket födde den innovations- och tillväxtorienterade industripolitik som rapporten beskriver.

SAMMANBLANDNINGEN av politik och näringsliv har sedan 1960-talet förbrukat upp emot tusen miljarder kronor i stöd som spridits sig till många delar av samhällskroppen i en komplicerad och svårgripbar väv.

Näringslivsstöden har bestått av alltifrån billiga lån till direkta stöd för forskning och utveckling, offentliga inkubatorer, olika former av coaching och plattformar för samverkan, stöd med fokus på energi och miljö, statligt riskkapital samt industri- och regionalstöd av mer klassiskt snitt.

I dag beräknas de offentliga stöden uppgå till minst 40 miljarder kronor per år. Utöver detta finns även stödaktiviteter på kommunal och regional nivå, som inte sällan används för att erhålla motfinansiering från EU, i ett evigt ekorrhjul av näringslivsbidrag.

Omkring 20 myndigheter betalar ut stöd via uppskattningsvis tre gånger så

många program utan att det finns någon kontinuerlig eller systematisk översikt av utbetalningarna.

I rapporten från Skattebetalarna framstår hela tanken på att staten ska hjälpa näringslivet som dödfödd. Det är nästan omöjligt att påvisa ett enda positivt exempel, enligt författarna Jan Jörnmark och Christian Sandström.

Rapporten visar att det saknas belägg för att företagsstöden har några som helst positiva effekter, såväl vad gäller antal anställda, omsättning vinst som innovationsförmåga. I avfolkningsregioner är effekterna till och med signifikant negativa.

Stora problem som påverkar många människor fordrar att politiker visar att de gör någonting.

Foto: Jan Jörmark

– Det handlar om en pseudo-ekonomi där incitamentsstrukturerna är så förvrängda att det blir rationellt att ägna sig åt regelrätt kapitalförstöring, säger Christian Sandström, docent på Ratio och rapportförfattare.

Vad får då politiker, stat och myndigheter att ge sig in på ett område de så uppenbart inte behärskar? En orsak är det grus i maskineriet som politikens och myndigheternas expansion orsakat under andra delen av 1900-talet, väl beskrivet i Anders Bergeskog bok *Sveriges väg till högs katteland* som Skattebetalarnas Förening gav ut förra året.

– Stora problem som påverkar många människor fordrar att politiker visar att de gör någonting, oavsett om åtgärderna har effekt eller inte. Det riskerar lätt att bli symbolpolitik, det vill säga politik vars uttalade syfte är att få politiker och den offentliga sektorn att framstå som

Miljarder spenderades på en hopplös satsning på en plåtko, det vill säga en biogasanläggning. Göteborgarnas skuld växte med 700 000 kronor om dagen under hela 15 år.

Urmjolkad plåtko

Skattepengar från EU stödde biogas-floppen i Göteborg

Kommunala Göteborg Energi skulle producera biogas för fordon och konkurrera med bensenbolagen. Äventyret slutade med en nota på nästan två miljarder kronor för skattebetalarna.

Text: Thomas Östberg

Demonstrations- och forskningsanläggningen för storskalig produktion av biogas genom förgasning av skogsrester invigdes våren 2014. Fem år tidigare fick projektet via Energimyndigheten ett rekordstort EU-stöd på 222 miljoner kronor.

Genom satsningen på biogas för fordon, Gobigas, gav sig energibolaget in på en marknad där man skulle konkurrera med bensenbolag.

Bakom beslutet fanns en kalkyl som byggde på att bensen 2020, alltså bara sex år efter starten, skulle kosta hela 30–40 kronor litern. I dag vet vi att bensen kostar ungefär hälften av den summan.

Att det redan 1998 kom en statlig utredning som varnade för de ekonomiska farorna med biogas var inget som bekymrade Göteborg Energis ledning eller stadens politiker.

Men anläggningen var olönsam från start tills den lades ner 2018 (officiellt är den lagd i malpåse och underhålls för att vid behov kunna startas inom sex månader). Från början bestämdes att Gobigas maximalt fick kosta 741 miljoner kronor.

Vid nedläggningen hade satsningen kostat Göteborg Energi och skattebetalarna cirka 1,9 miljarder. Året innan anläggningen stängdes gjordes misslyckade försök att sälja den. Anledningen till det var att Göteborg Energi, efter att kommunfullmäktige sagt nej till en utbyggnad, inte längre ville driva verksamheten.

Gobigas kan ses i ljuset av att Göteborg Energi 1997, efter avregleringar, satte det uttalade målet att bli störst i branschen. Mellan 1997 och 2014 ökade bolaget sina skulder med ungefär fyra miljarder. I drygt 15 år växte skulderna med 250 miljoner kronor årligen eller nästan 700 000 kronor om dagen.

Det hindrade inte Göteborg Energi från att 2012 beviljas ytterligare en halv miljard i EU-stöd för att bygga nästa etapp av Gobigas. De pengarna hann dock inte betalas ut innan avvecklingen. ■

Fakta: Gobigas

Vad hände: Politiker i fullmäktige och Göteborg Energis styrelse tyckte att det var en bra idé att använda skattepengar som riskkapital för att utveckla en ny typ av biogasanläggning.

Hur kunde det gå fel: Fram för allt för att man gjorde felaktiga antaganden om "peak oil" och bensinprisets utveckling.

Kuriosa: Professor Henrik Thunman på Chalmers, som jobbade med projektet, kallade det för "en teknisk succé som dock hamnat fel tidsmässigt."

” Efter krisen har tillväxten av arbetstillfällena skett nästan uteslutande i storstadsområdena.

→ kompetent och handlingskraftig. Mycket riktigt tycks stöden också öka oavsett regeringsfärg i ett självgenererande och cirkulärt system, säger Jan Jörnmark.

Än mer problematisk är denna symbolpolitik då den i flera avseenden fungerar som distraktion från de åtgärder som verkligen skulle kunna höja Sveriges konkurrenskraft, menar rapportförfattarna.

En politiker som vill framstå som näringslivsvänlig kan enkelt peka på ett antal aktiva stödprogram och därmed slippa ta i politiskt känsliga frågor om arbetsmarknadsavgifter, marginalskatter, regelbörda, arbetsmarknadsregleringar med mera.

– En slutsats av rapporten är att stöden, istället för modeord såsom biogassatsningar, innovationshubbar och klusterbildningar, bör kallas vid deras rätta namn, det vill säga regionalstöd och industristöd. Då skulle det bli svårare för politiker att gömma sig bakom verkningslös symbolpolitik, avslutar Jan Jörnmark. ■

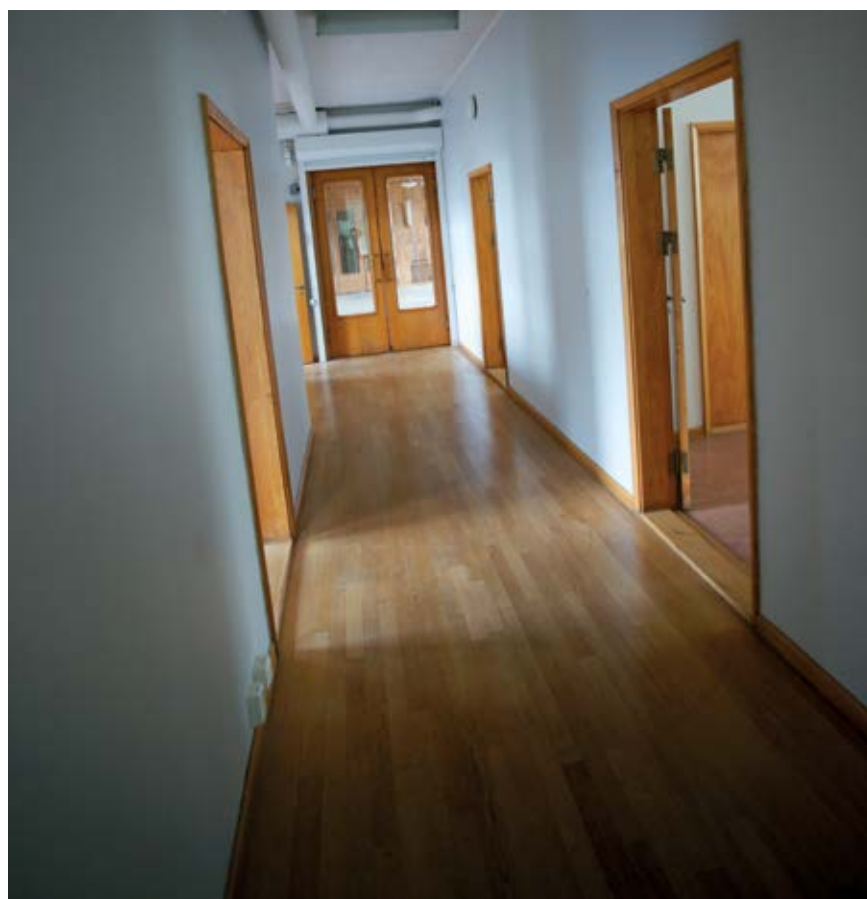

Foto: Jan Jörnmark

Uddevallavarvets huvudkontor där staten redan i början av 1960-talet började en fruktlös kamp för att rädda verksamheten.

”Riskkapitalfonder” dölde statligt stöd

Fouriertransform och Inlandsinnovation var statliga riskkapitalfonder som sysslade med bransch- och regionalstöd. Nu riskerar kapitalförstörelsen att fortsätta under statliga Saminvests ledning.

Text: Thomas Östberg

Hur går det när staten agerar riskkapitalist med skatte-medel? Inte alls bra tyckte nationalekonomerna redan på 1980-talet.

Och i en rapport för Svenskt Näringsliv (2012) om de statliga riskkapitalbolagens historia konstaterade Fredrik Segerfeldt att de ”kom till på grundval av engångsinsatser från statens sida samt från storföretag med krympande

verksamhet i regionen”. Två exempel på sammanblandningen av riskkapital och branschstöd är Fouriertransform och Inlandsinnovation. Den förstnämnda bildades efter finanskrisen för att klara omstruktureringen av fordonsindustrin, främst Saab, medan Inlandsinnovations uppgift var att främja företagande och utveckling i norra Sverige. Staten sköt till flera miljarder. Båda fonderna hade dock problem att hitta satsningar och delar av kapitalet förblev oinvesterat.

Statligt riskkapital försvaras ofta med att det finns ett behov av kapital som näringslivet inte kan tillgodose, men att stora belopp inte investerades antyder att fonderna snarare bildades för att blidka opinionen och för att visa politisk handlingskraft. ■

Fakta: Statliga riskkapitalfonder

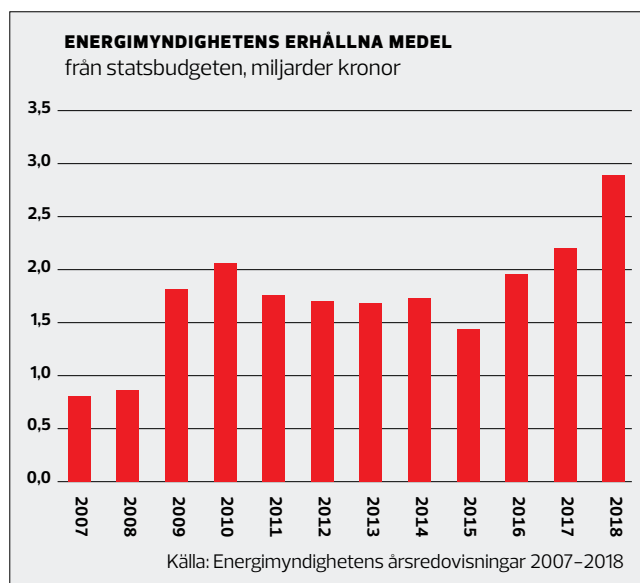
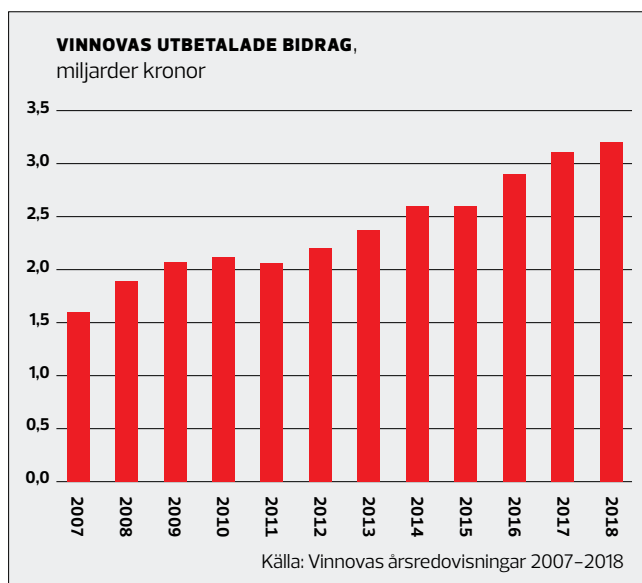
Vad hände: Politiker ville visa handlingskraft genom att stödja regioner och branscher i kris.

Hur kunde det gå fel: Kapitalet satsades där det saknades förutsättningar för tillväxt. Det statliga riskkapitalet hade inte heller nödvändig kompetens.

Kuriosa: Nationalekonomen Roger Svensson har kallat Inlandsinnovation för ”det sämsta en regering kan göra” samt att ”Fouriertransform framstår som ett rent branschstöd till fordonsindustrin.”

Både Inlandsinnovation och Fouriertransform är sedan 1 januari 2017 dotterbolag till det statliga riskkapitalbolaget Saminvest.

Två av de dominerande utbetalarna av stöd är Energimyndigheten och Vinnova. Staplarna visar att bidragen vuxit med många miljarder de senaste tio åren.

MILJARDREGN ÖVER BIDRAGSENTREPRENÖRER

Fristående forskning har gång på gång påvisat ineffektivitet i de statliga stöden till näringslivet. Stöden har också hjälpt till att skapa en ny klass: bidrags-entreprenörer.

– En jämförelse visar dessutom att företag som får stöd har högre löneläge och lägre produktivitet än företag utan stöd, säger docent Christian Sandström.

Text: Mats Lundström

Skattebetalarnas rapport om statlig näringspolitik visar att stöden till företag ökat kraftigt på senare år. Under tjugohundratalet har två stora utbetalare, Energimyndigheten och Vinnova, fördubblat, och i vissa fall tredubblat, utbetalningarna.

Sunt Förnuft har från Vinnova och en annan stor utbetalare av stöd, Tillväxt-

verket, begärt ut listor på företag och organisationer som systematiskt sökt bidrag under samma tidsperioder som tas upp i Skattebetalarnas rapport.

LISTORNA VISAR på tusentals utbetalningar via en skog av olika stödformer; inkubatorsatsningar, subventionerade lån, olika former av direkta stöd för att initiera innovativa projekt, eller statligt riskkapital, ofta med en regional prägel.

Mottagarna är en brokig skara. En del småföretag men även storföretag, exempelvis Volvo, Scania, Saab, Ericsson och WSP för att nämna några. Kostsamma resurser går till administration av bidrag, så väl internt hos mottagarna som på de utbetalande myndigheterna.

Beräkningar i Skattebetalarnas rapport visar att minst 20 procent av stöden försvinner i administration.

I de listor som Sunt Förnuft begärt ut finns även mängder av organisationer

som sysslar med utvecklingsprojekt, eller med att i sin tur hjälpa andra företag att utvecklas, exempelvis via teknikparker, inkubatorer, branschorganisationer, uppfinnarföreningar, affärscoacher samt en rad företag och organisationer som har diverse lösningar för att möta klimatförändringarna.

I den stora floran av stöd finns också entreprenörer, som lägger tid och resurser på att söka bidrag snarare än att utveckla sin affärsidé.

I EN STUDIE av bidragsentreprenörer, gjord av forskaren Anders Gustafsson på Ratio, analyserades 15 800 företag som erhöll någon typ av stöd under perioden 1997–2013.

20 procent av dem fick mer än ett stöd. Några av dessa bolag har fått mer än tio stöd och rekordet innehas av ett företag som fått 38 stöd.

Den studien kommenteras av Christi-

Fakta – innovationsbyråkratin

Det finns ingen översikt av de statliga stöden till näringslivet. Strukturen är komplicerad och det finns heller ingen som räknar på det här området. Utöver de 40 miljarder kronor som rapporten påvisar finns betydande stödaktiviteter på kommunal och regional nivå, som inte sällan också används för att erhålla motfinansiering från EU:

- 22 myndigheter där Energimyndigheten, Vinnova, Jordbruksverket, Naturvårdsverket, Arbetsförmedlingen, Exportrådet och Tillväxtverket är de främsta aktörerna.
- Enligt myndigheten Tillväxtanalys fördelas stöden på 63 program (2015).
- Endast två av programmen har utvärderats fristående från utbetalarnas påverkan. Vinnovas Vinn Nu, som riktar sig till småföretag, samt Forska & Väx.
- 1309 företag sökte stöd 2002–11 via Vinn Nu till en kostnad av 37 miljoner kronor. Forska & Väx delade ut 547 stöd om 527,5 miljoner kronor.
- Kostnaderna för att administrera bidragen hos givare och mottagare är inte inräknade, men kan räknas upp med ytterligare minst 20 procent.
- **Summa effekt:** Inga positiva effekter för företag som fått stöd 1–5 år efter stödperiodens slut. För småföretag skapas dock en kortsiktig omsättningsökning.

Fotnot: Utvärderingen är gjord av Daunfeldt, Halvarsson och Tingvall (2016)

an Sandström i Skattebetalarnas rapport på följande vis:

– Förekomsten av stöd, och multipla stöd, leder till framväxten av bidragsentreprenörer. Det finns också en överhängande risk att dessa stöd tillsammans leder till en snedvridning av konkurrensen.

Ännu värre är att de riktade företagsstöden, enligt de fristående utvärderingar som gjorts, inte uppvisar några positiva effekter på sysselsättning, omsättning eller tillväxt:

– Tvärtemot vad som ofta argumenterats är effekterna kortsiktiga då bolag som får stöd erhåller en form av "sockerchock". Kapital injiceras och leder till en kick i investeringar som sedan försvinner med tiden, förklarar Christian Sandström. ■

En lastbil med etanol i en satsning som aldrig flög. Skattebetalarna fick stå för notan.

Etanolsatsning kostade miljarder

År 2005 skulle bolaget Sekab med dåvarande vd:n Per "Etanol-Jesus" Carstedt i spetsen skapa jobb i Norrland, hantera "peak oil" och samtidigt lösa stora miljöproblem genom att ersätta bensin med etanol. Så blev det inte. I stället har bolagets historia kantats av skandaler. Ändå fortsätter stödsatser att strömma in.

Text: **Thomas Östberg**

För 15 år sedan köptes Sekab av ett konsortium där de kommunala energibolagen i Örnsköldsvik, Skellefteå och Umeå ingick. Energibolagen beviljade då lån på 170 miljoner kronor till bolaget där Per Carstedt blev vd.

Vid den tiden hade Energimyndigheten redan hunnit betala ut 112 miljoner till den pilotanläggning för etanoltillverkning av skogsråvara i Örnsköldsvik som invigdes av statsminister Göran Persson 2004.

Senare blev de kommunala bolagen hälftenägare i Sekab som snart fick ekonomiska problem. Att göra etanol av skogsråvara visade sig vara dyrt, tekniskt svårt och miljömässigt tveksamt. I stället för att bygga etanolfabriker i Norrland gjorde bolaget investeringar i bland annat Mocambique, Tanzania, Ungern, Polen, Ghana och Togo. Tanken var att göra etanol av sockerrör. Bara i Ungern slösades 85 skattemiljoner bort.

Via komplicerade bolagsstrukturer pumpade de kommunala energibolagen in totalt 700 miljoner kronor och började importera etanol från Brasilien. Men affärerna visade sig vara olagliga eftersom kommunala skattepengar inte får inves-

teras utomlands. Resultatet av satsningarna blev sämre kommunal service och höga skatter. I början av 2010-talet var Örnsköldsvik en av de mest skuldtyngda kommunerna i landet. I valet 2014 sa väljarna i Övik ifrån och Socialdemokraterna förlorade den majoritet man haft sedan kommunen bildades 1971.

Skandalerna uppmärksammades naturligtvis också av lokaltidningarna och beskrevs i Norra Västerbotten som "Härvan som aldrig tar slut". Och det verkar den inte göra. Så sent som 2018 fick Sekab 40 miljoner kronor (fyra miljoner euro) från EU för att tillsammans med tio andra företag skapa "en mängd bioraffinaderier över hela Europa som kan använda rester från skogsindustrin för att producera biobränsle". Hur det slutar återstår att se. ■

Fakta: Sekab

Vad hände: Vd Per Carstedt och Sekab skulle fixa jobb till Norrland och bidra till att lösa miljöproblem genom att få svenskarna att tanka etanol.

Hur kunde det gå fel: Övervärderad och omogen teknik, en karismatisk vd omgiven av ja-sägare samt

ett oljepris som sjönk, liksom intresset för etanol.

Kuriosa: Ekobrottsmyndigheten genomförde 2015 en förundersökning mot Sekab efter att bolagets före detta vd Per Carstedt 2009 fått köpa Sekabs två afrikanska dotterbolag för 200 kronor styck. Carstedt fick samtidigt mer än en halv miljon kronor i konsultarvode för att hitta köpare till dotterbolagen. Förundersökningen lades ner.

Per Carstedt